

**ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ
ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

**SPATIAL AND FUNCTIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL
EDUCATION IN REPUBLIC OF SRPSKA**

Стево Пашалић, Момчило Пелемиш, Лидија Гочевић, Сања Ђурић

Резиме: Истраживање се односи на просторни и функционални развој предшколског васпитања и образовања у Републици Српској, по много чему специфичан, али и значајан у оквиру образовног система у цјелини. Проучавање обухвата простор Републике Српске (агрегатни ниво) и мање просторне јединице (регионална подручја), са својим економским, демографским и просторно-функционалним карактеристикама. Просторно-функционални развој предшколског васпитања и образовања указује на неопходне промјене просторног распореда и пререструктурирања предшколске популације обухваћене овим сегментом образовања, што ће иницирати и подстицати развој осталих функција. Улога предшколског васпитања и образовања у образовном систему је веома значајна. Развој образовања у цјелини и равномјернији размјештај образовних институција директно ће утицати на просторно-функционални развој сваке територијалне јединице, чиме ће довољно развијен функционални капацитет овог вида образовања ублажити иселавања становништва ка већим урбаним центрима.

Кључне ријечи: просторно-функционални развој, предшколска популација.

Abstract: Subject of research is related to spatial and functional development of preschool education, in many respects specific, but very significant within education system as a whole. Spatio-functional development of preschool education should point to necessary changes of spatial arrangement and restructuring and it covers preschool population by this segment of education which will initiate and instigate development of other functions. According to technical literature, exploratory experience, basis of statistical facts and formulated aim of research in this project, it can be accessed formulation of researching hypothesis. Hypothesis in this project are set in a function: assumption of the state in a preschool education, assumption of conditionality of one factor by other in spatio-functional development of preschool education. Expected results on this project have special value on social community, such as development of school population at all levels and interdependence with socio-economic development of Srpska. Significance of expected results for development of science – is reflected in case of researching problem that is set by virtue of theoretical cognitions that are in literature and at this rate make contribution of theoretical knowledge on researched occurrences in a domain of humanistic and social science.

Key words: spacio-functional development, school population.

УВОД

Простор Републике Српске је организован у 62 функционална подручја (административни простор локалних заједница), са регионалим или центрима вишег реда у датим подручјима, укупне површине 25.053 км², са око 1.433.038 становника у 2010. години. Значајно већа концентрација становништва је у западном географском простору Српске (око 60%) у односу на источни географски простор (око 40%).

Просторна подручја Републике Српске се одликују изузетно високим степеном издиференцираности природних услова и њиховим учесталим смјењивањем у простору, што је у многоме утицало на: просторни размјештај становништва, мрежу насеља, те друге функционалне дјелатности.

Демографске карактеристике подручја указују на неповољне структурне промјене, које су посебно изражене посљедњих двадесетак година. У периоду 1991-2011. године Република Српска биљежи демографске губитке преко 300.000 становника (Пашалић, 2011). Од 2002. године у Српској је присутна и природна депопулација. Пад броја становника биљеже скоро све општине, изузев Бањалуке и Бијељине. Готово све општине биљеже и негативан природни прираштај (осим Бањалуке, Зворника и двије популационо врло мале општине).

Старосна структура становништва Српске и њених локалних заједница је доста неповољна. Индекс старења показује изједначеност старог (60 и више година) и младог (до 19. године) становништва. Градско становништво је нешто виталније, док је ситуација код руралног становништва доста алармантна, гдје индекс старења прелази чак 1,5.

Према изворима прихода највеће је учешће у непољопривредним домаћинствима, затим мјешовитим домаћинствима, са великим варијацијама међу појединим општинама.

Активности становништва третиране кроз четири категорије и посматране на агрегатном нивоу и нивоу општина, или на релацији градско-рурално становништво, указују на средњу, условно задовољавајућу категорију активности.

Број и однос запосленог становништва, као и учешће незапослених указују на:

- мању запосленост становништва у односу на његов укупни активни контингент;
- недостатак радних мјеста;
- неуређеност тржишта рада и образовања одређених профила.

ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Густине насељености општина, као и степен развоја су веома различити, што упућује на различит степен интензитета коришћења простора

и на тенденције неравномјерне просторне дистрибуције предшколске мреже установа.

Без обзира на уједначеност урбаног и руралног становништва у Српској још увијек не постоји ниједна предшколска установа у руралним срединама, мада је за очекивање да се овај однос почне благо помјерати и ка руралним срединама.

Табела 1. Контингент предшколске популације

Година	Број рођених	Мушких	Женских
2004.	10 628	5 515	5 113
2005.	10 322	5 302	5 020
2006.	10 524	5 351	5 173
2007.	10 110	5 203	4 907
2008.	10 198	5 262	4 936
2009.	10 603	5 577	5 026
Укупно:	62 385	32 210	30 175

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, Демографски билтен бр. 4 -11.

На основу претходно приказаних података о контингенту предшколске популације, можемо уочити да ће у будућности доћи до опадања броја основношколске популације, у већем степену него што је то било изражено у досадашњем периоду.

Према важећем Закону о предшколском васпитању и образовању, овај облик васпитно-образовног рада се може организовати у предшколским установама за свако дијете, пред полазак у школу у трајању од најмање три мјесеца. Организација рада у предшколским установама подразумијева рад са дјецом у васпитним групама које према критеријуму узраста дјецe дијелимо на јасличке и вртићке групе.

У табели 2. приказани су подаци о броју предшколских установа, васпитних група које су заступљене у њима и броју дјецe укључених у институционални васпитно-образовни рад.

Табела 2. Број предшколских установа, васпитних група и дјецe

	Број предшколских установа	Број васпитних група			Број дјецe		
		Укупно	Са дјецом до треће године	Са дјецом преко три године	Укупно	До треће године	Преко три године
2004/2005	62	223	54	169	4 667	867	3 800
2005/2006	66	227	54	173	4 713	754	3 959
2006/2007	67	241	59	182	5 082	869	4 213

2007/2008	68	252	60	192	5 502	969	4 533
2008/2009	69	276	66	210	6 342	1 098	5 244
2009/2010	74	278	69	209			
2010/2011	78	292	72	220	6 394	970	5 424

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, Статистика образовања – предшколско образовање, саопштења 2004/2005 – 2010/2011.

Подаци о броју предшколских установа показују њихов незнатан пораст за протеклих шест година. Њихов просторни размјештај је неравномјеран, јер тек 42 локалне заједнице имају предшколске установе, док у њих 20 оне још не постоје.

Доминација Бањалуке као урбаног центра, однос величина градских насеља, структура и просторни размјештај сеоских насеља, указују не велике дисбалансе у насељенској мрежи подручја. О развијеној избалансираној и интегрисаној мрежи насеља на агрегатном нивоу не може се говорити. Наиме, од градских насеља на територији Српске, једино Бањалука спада у категорију великих градова, док остала градска насеља припадају категорији мањих и малих градова. Сва градска насеља биљеже тек благи пораст дјече предшколским образовањем и васпитањем, са занемарљивим стопама раста.

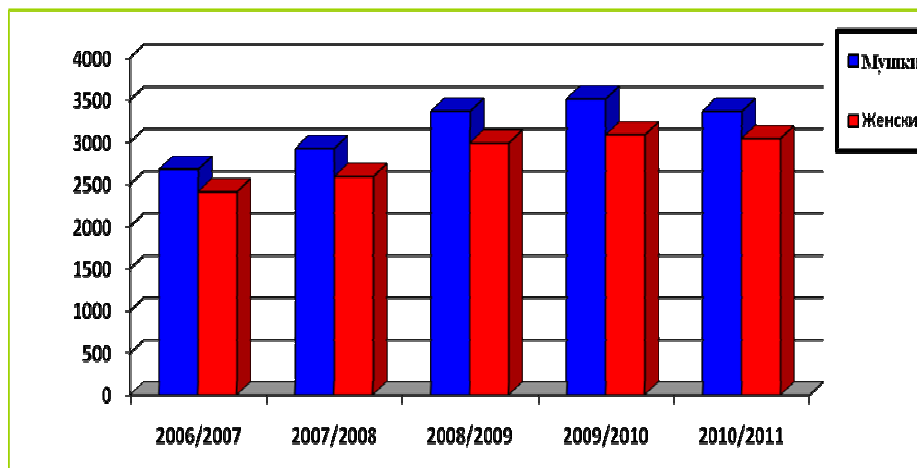
Занимљив је податак о броју дјече са предшколским васпитањем и образовањем у односу на њихову узрасну доб.

Табела 3. Дјеца према години рођења и полу у школској 2010/2011. години

Пол	Укупно	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Укупно	6 394	536	1 950	1 643	1 295	694	276	-
Мушки	3 358	306	1 014	870	649	371	148	-
Женски	3 036	230	936	773	646	323	128	-

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, Статистика образовања, годишње саопштење број 39/11.

Подаци говоре о највећем обухвату дјече старијег узраста, а најмање предшколаца најмлађег узраста. Посматрано по општинама, тај однос је избалансиран са односом на агрегатном нивоу.

Графикон 1. Дјеца према полу у предшколским установама Републике Српске

Предшколске установе остварују услуге цјелодневног и полудневног програма за дјецу од шест мјесеци до поласка у школу, али пружају и могућност повременог и петодневног боравка у њима. Наредни подаци приказују структуру реализације програма за дјецу предшколског узраста.

Табела 4. Број васпитних група према врсти боравка

	Укупно	Целодневни и петодневни боравак	Полудневни боравак
2004/2005	223	198	25
2005/2006	227	208	19
2006/2007	241	218	23
2007/2008	252	228	24
2008/2009	276	252	24

Извор: Републички завод за статистику, Статистика образовања, Предшколско образовање школске године 2004/2005 – 2008/2009, Статистички билтен бр 2, Бањалука, 2009. године

Анализирајући податке од претходних пет година, дакле, од 2004/2005. до 2008/2009. године, већи је број васпитних група са цјелодневним и петодневним боравком, него са полудневним.

У години 2004/2005. укупан број васпитних група је био 223, а од тога 198 група је у цјелодневном и петодневном боравку, а 25 у полудневном. Године 2008/2009. број васпитних група расте за 53, дакле, са 223 на 276 васпитних група. Од тога, у цјелодневном и петодневном боравку су 252 васпитне групе, док су само 24 групе у полудневном боравку.

Зависно од потреба дјече, родитеља, локалне заједнице као и саме васпитно-образовне установе, дужина боравка дјече у истим се креће од минималних 3 сата до максималних 11 сати.

Табела 5. Дјеца према дужини боравка

	Укупно	3	4	5	9	10	11
		час	час	часова	часова	часова	часова
2004/2005	4 667	47	261	353	1 665	1 004	1 337
2005/2006	4 713	60	41	441	1 823	1 073	1 275
2006/2007	5 082	88	224	340	2 013	1 037	1 380
2007/2008	5 502	57	254	637	2 027	1 257	1 540
2008/2009	6 342	59	96	609	2 462	1 237	1 879

Извор: Републички завод за статистику, Статистика образовања, Предшколско образовање школске године 2004/2005 – 2008/2009, Статистички билтен бр 2, Бања Лука, 2009. године

Према подацима, у посљедњих пет година највише дјеце борави 9 часова дневно у вртићу, а најмањи број дјеце борави само 3 часа.

Дакле, 2004/2005. године 1 665 дјеце је у предшколским установама боравило 9 часова дневно. Из године у годину тај број је растао, да би 2008/2009. године број дјеце био 2 462.

У години 2008/2009. од укупног броја дјеце, који износи 6 342, само 59 дјеце у вртићу боравило 3 сата дневно.

Што се тиче боравка од 10 и 11 часова, већи број дјеце у вртићу борави 11 часова дневно. У 2008/2009. години 1 237 је боравило 10 часова, а 1 879 дјеце 11 часова дневно.

Материјална обезбјеђеност породица дјеце која похађају вртић је свакако битан фактор који утиче на посјећеност предшколских установа и с тим у вези потребно је размотрити податке о структури укључене дјеце према критеријуму запослених родитеља.

Табела 6. Дјеца према запослености родитеља

	Укупно	Дјеца чија су оба роди-теља запо-слена	Запослена само мајка		Запослен само отац		Ниједан родитељ није запослен	Родитељи индивидуални пољопривредници
			свега	Само-храна мајка	свега	Само-храни отац		
2004/2005	4 667	3 484	385	180	603	19	164	31
2005/2006	4 713	3 331	494	248	754	24	101	33
2006/2007	5 082	3 575	398	188	971	22	114	24
2007/2008	5 502	4 021	430	228	917	30	118	16

2008/2009	6 342	4 721	383	193	1 062	24	120	56
-----------	-------	-------	-----	-----	-------	----	-----	----

Извор: Републички завод за статистику, Статистика образовања, Предшколско образовање школске године 2004/2005 – 2008/2009, Статистички билтен бр 2, Бања Лука, 2009. године

У периоду од 2004/2005. до 2008/2009. године, од укупног броја дјеце, највећи је број дјеце чија су оба родитеља запослена. Наиме, у 2004/2005. години тај број износи 3 484 дјетета, а 2005/2006. године број дјеце опада на 3 331 дијете. До 2008/2009. године број дјеце чија су оба родитеља запослена расте из године у годину, тако да 2008/2009. године тај број износи 4 721 дијете.

Сљедећи по бројности је број дјеце код којих је само отац запослен. У 2004/2005. години тај број дјеце је 603. У 2005/2006. години број расте на 754, а 2006/2007. године расте на 971 дијете. Године 2007/2008. број дјеце опада са 971 на 917, а затим, 2008/2009. године, тај број се повећава за 145 дјеце, дакле, са 917 на 1 062 дјетета.

У табели се може примијетити да сљедећи по бројности је број дјеце чија је само мајка запослена. Тај број је највећи био 2005/2006. године и износио је 494 дјетета, а најмањи 2008/2009. године са 383 дјетета. Од укупног броја највише је самоохраних мајки било 2005/2006. године и то 248, а најмањи број 2004/2005. године, 180.

У години 2004/2005. било је највише дјеце код којих ниједан родитељ није запослен. И то 164 детета. Најмањи број је био 2005/2006. године и износи 101 дијете. Године 2008/2009. тај број, нажалост, расте на 120.

И на крају табеле је бројност дјеце у периоду од пет година, чији су родитељи индивидуални пољопривредници. Тај број је најмањи био 2007/2008. године и износио је 16 дјеце, да би 2008/2009. године тај број порастао на 56.

Табела 7. Дјеца која су похађала програм предшколског васпитања и образовања пред полазак у школу у школској 2009/2010. години, према мјесту гдје је предшколска установа изводила програм

Програм се изводи при	Број васпитних група	Дјеца			
		Укупно		Од тога, дјеца са посебним потребама	
		свега	женски	свега	женски
Укупно	57	1 191	581	16	7
Дјечијем вртићу	51	1 080	525	11	4
Основној школи	4	73	38	2	-
Другој установи	2	38	18	3	3

Извор: Републички завод за статистику, Статистика образовања,
Предшколско образовање школске 2005/2006 – 2009/2010. године,
Статистички билтен бр 3, Бања Лука, 2010. године

У години 2009/2010. у дјечијем вртићу је регистрована 51 васпитна група, тј. укупно 1080 дјеце. Од тог броја 11 дјеце је са посебним потребама.

У основној школи су регистроване четири васпитне групе. Укупно 73 дјеце, а само 2 дјетета су са посебним потребама.

У другој установи су двије васпитне групе, тј. 38 дјеце, а од тога 3 дјетета су са посебним потребама.

С обзиром на васпитно-образовни значај предшколских установа јако је битна структура запослених у њима. Законом су такође дефинисане функције сваког од њих. Васпитно-образовни рад у јасличким и вртићким групама обављају васпитачи и медицински сарадници. Њихов задатак је да осигурају остваривање циљева и задатака васпитања, образовања и њега прописане Програмом предшколског васпитања и образовања. За унапређивање васпитно-образовног рада и других педагошких функција задужени су стручни сарадници:

10. педагог,
11. психолог,
12. дефектолог,
13. социјални радник и
14. љекар.

У табели 8. је приказано да у 2009/2010. години у предшколским установама имамо 981 запослену особу. Од тога, 966 особа је са пуним радним временом, а само 15 са непуним радним временом.

Табела 8. Запослени у предшколским установама према врсти радног времена у школској 2009/2010. години

	Укупно		Васпитачи		Стручни сарадници		Медицински радници		Сарадници		Административно особље	
	свега/жене		свега/жене		свега/жене		свега/жене		свега/жене		свега/жене	
Укупно	981	902	449	442	34	29	139	136	250	204	109	91
са пуним радним временом	966	888	444	437	33	28	136	133	247	201	106	89
са непуним радним временом	15	14	5	5	1	1	3	3	3	3	3	2

Извор: Републички завод за статистику, Статистика образовања,
Предшколско образовање школске 2005/2006 – 2009/2010. године,
Статистички билтен бр 3, Бања Лука, 2010. године

Од свих запослених, васпитача, наравно, има највише. Тачније, 444 васпитача са пуним радним временом, а петоро са непуним радним временом. После васпитача, по бројности су сарадници, којих има 247 са пуним, а троје са непуним радним временом. Након тога су медицински радници, са пуним радним временом – 136 медицинских радника, а од тога троје њих са непуним радним временом. Затим је административно особље, којих има 106 са пуним радним временом, а троје са непуним радним временом. И последњи, али такође веома битни у предшколској установи су и стручни сарадници којих у 2009/2010. години било 33 са пуним радним временом и само једно са непуним радним временом.

ЗАКЉУЧАК

Предшколско васпитање и образовање обухвата дјецу узраста до 6 година. Предшколске установе постоје у 41 општини, гдје је, према процјенама, око 6 800 или око 10% од укупне предшколске популације укључено у предшколки систем.

Број дјеце обухваћене предшколским васпитањем и образовањем у наредном петогодишту требало би да се повећа за готово двоструки капацитет, уз претходно обезбјеђивање одговарајућег простора и стручних кадрова.

Смањење рађања у Републици Српској је евидентно од 2000. године, што се битније одражава и на смањивање броја школске популације на свим нивоима. Досадашња истраживања показују да се од укупног броја рођених у одређеној години уписује у основну школу око 85% те популације (карактеристике емиграционог простора). На основу података из табеле (1) о контингенту предшколске популације, евидентно је да ће и у наредним годинама доћи до опадања броја основношколске популације, у већем степену него што је то било изражено у досадашњем периоду.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Група аутора (2006), Демографски развој и популациона политика Републике Српске, ИП Младост, Бијељина.
- [2] European Commission (2000), Key data on education in Europe, Bruxelles.
- [3] Пашалић, С. (2004), План инситуционалног развоја Универзитета у Источном Сарајеву 2003-2008. – међународни пројекат, Универзитет у Источном Сарајеву.
- [4] Пашалић, С. (2003), Реформа образовања у БиХ са посебним освртом на високо образовање, Зборник радова – Универзитетска настава, Педагошки факултет, Бијељина.
- [5] Пашалић, С. (2005), Нови образовни профили наставника за реформисану основну школу, Нова школа, Педагошки факултет,

Бијељина.

- [6] Пашалић,С., Драгосављевић,П. (2007), Демографски развој школске популације и оптимализација мреже школа у Републици Српској, Графид, Бања Лука.
- [7] Петковић,Д., Планчић,И. (2008), Квалитет у високом образовању: изазови и недоумице ?, Универзитет у Зеници, Зеница.
- [8] Статистика образовања – билтени 4-11, Предшколско образовање, Републички Завод за статистику Републике Српске, Бања Лука
- [9] <http://www.djeca.rs.ba>, прочитано 15.03.2012. године.

Извор: Републички завод за статистику, Статистика образовања, Предшколско образовање школске године 2004/2005 – 2008/2009, Статистички билтен бр 2, Бања Лука, 2009. године